

**MODERN IRAK ŞİİRİNDE YENİLİKÇİ BİR ŞAİR OLARAK BULEND EL-HAYDARİ
(1926-1996)**

Arş. Gör. Fuat DAŐI

ÖZET

Bulend el-Haydarî, modern Irak Şiirinde yenilikçi hareketin en önemli aktörlerinden biridir. O, “serbest Şiir” hareketini başlatan Iraklı Şairler grubunda yerini almış ve Şiirlerinde son yarım yüzyılda Arap halklarının yaşadığı sıkıntıları dile getiren toplumsal vicdanın adeta güçlü bir sesi olmuştur. Haydarî, Şiir deneyimine romantizm akımına dâhil olarak başlamıő olsa da yalnızlık, ölüm, yabancılaşma, bunaltı gibi varoluősal temalar da işlemiştir. Ancak o, modern Arap Şiirinde toplumsal gerçekei Şiir akımının en önemli öncülerinden biri olarak sesini duyurmuőtur. Özellikle de mevcut siyasi yapıların halklara yaptığı zulümler, insanların yaşadığı yoksulluk vb. sosyal sıkıntılar onun sesiyle yükselmiőtir. En önemlisi de Şairin iőlediėi kent temidir. O, kenti insan öğüten değirmene benzetmiőtir. Kentler genelde onun Şiirlerinde isimsiz olup bütün Arap kentlerini temsil etmiştir. Haydarî, Şiirlerinde yaşadığı toplumun bir yansıması olan karamsar bir üslup takınmıştır. Sözlük köşelerinde kalmış kelimelerden uzak basit ama derin anlamlar ifade eden sözcükler tercih etmiştir. Şiirlerinde ahenge önem vermiş, serbest yazmasına rağmen yer yer kafiye düzenine gitmiştir.

Çalıőmamızda; Haydarî'nin Şiirlerinde iőlediėi sürgün, kent, ölüm, yalnızlık gibi temalardan bahsedilmiő, Şiir deneyiminin geğirdiği edebi evrelere deėinilmiő, Şiir költürü, izlediği üslup ve dil hakkında bilgiler verilmiőtir. Bizi böyle bir çalıőma yapmaya iten en önemli faktör; hem Bulend el-Haydarî'nin modern Irak Şiirinin en önemli Şairlerinden biri olması hem de Türkiye’de Őairle ilgili müstakil bir çalıőmanın olmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Irak Şiiri, Bulend el-Haydarî.

BULEND AL-HAYDARİ AS A MODERNIST POET IN MODERN IRAQI POETRY (1926-1996)

ABSTRACT

Buland al-Haydari is one of the most important actors of the modernist movement in modern Iraqi poetry. He took part in the group of Iraqi poets who started the movement of free verse and became a powerful voice of social conscience in his poems that expressed the problems experienced by Arab peoples in the last half century. Although Haydarî started his poetry experience as a part of romanticism, he also made existential themes such as loneliness, death, alienation and anxiety. However, he became one of the most important pioneers of social realistic poetry in modern Arabic poetry. In particular social troubles such as the persecution of people by the existing political structures, poverty increased with his voice. The most important one is the city supply of the poet. He associated the city to a mill which grinds human. Cities are generally anonymous in his poems and symbolized with all Arab cities. Haydari adopted a pessimistic style which was a reflection of the society he lived in his poems. He preferred words that had simple but profound meanings, far from words that remained in dictionary corners. In his poems, he gave importance to harmony and although he wrote freely, he went to rhyme order.

In our study; the themes of exile, city, death, and loneliness that Haydarî wrote in his poems are mentioned, the literary phases of the poetry experience are mentioned and information is given about poetry culture, style and language. The most important factor that pushes us to do this work; the fact that Bulend al-Haydari is one of the most important poets of modern Iraqi poetry, and that there is no independent study of the poet in Turkey.

Keywords: Arabic Literature, Iraqi Poetry, Bulend al-Haydari.

GİRİŞ

Irak ülke olarak uzun yıllar boyunca siyasi ve dini çatışmalar yaşamıştır. Bu çatışmalardan dolayı diğer Arap ülkelerine nazaran edebi yönden geri kalmıştır. Roman, hikâye gibi düz yazı türleri Mısır, Lübnan ve Suriye gibi diğer Arap ülkelerine kıyasla geç gelişmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra modern Irak şiir gerek içerik açısından gerekse şekil açısından yenileşme sürecine girmiştir. Dönemin şairleri, toplumun yaşadığı sıkıntıları göz ardı eden aşk, özlem gibi romantik türden şiir temalarını önceki şairlere nazaran daha az işleyerek sürgün, adaletsizlik, fakirlik, kent, hâkim siyasi yapıların despotluğu vb. toplumsal gerçekçilik eksenli temalar işlemeye başlamışlardır. İçerik olarak şiirde bu yönden yenilikler meydana gelirken biçim olarak ta şiir yeni bir yola girmiştir. Dönemin en önemli şairlerinden Nazik el-Melâike, serbest şiir hareketini başlatmıştır. Artık şairler duygularını yüzyıllarca süregelen aruz ölçüsüne bağlı bir şekilde nazma dökmemişlerdir. el-Melâike'nin başlattığı bu serbest şiir hareketinde modern Irak şiirinin önemli şairlerinden Abdulvehhab el-Beyati, Bedr Şakir es-Seyyab ile birlikte Bulend el-Haydarî de öncü ve yenilikçi bir rol üstlenmiştir.

Haydarî ilk divanında romantik türden şiirler yazsa da o, kendi karamsar dünyasıyla birlikte yaşadığı toplumun karamsar dünyasını şiirlerine taşımıştır. Irak'taki askeri darbelerden, baskıcı siyasi yönetimlerden nasibini almış ve şiirleriyle var olan bu siyasi güçlere karşı savaş açmıştır. Şiirlerinde toplumun sıkıntılarını dile getirerek toplumcu gerçekçi şairlerin öncülerinden olmuştur. Aynı şekilde yaşadığı dönemde kaybolan insani değerlere değindiği gibi bireyin toplumdaki, bulunduğu çevreden yabancılaştığını, uzaklaştığını şiirleriyle anlatmıştır.

1. BULEND EL-HAYDARÎ'NİN HAYATI

Aslen Kürt bir aileye mensup olan Iraklı şair Bulend el-Haydarî, 26 Eylül 1926 yılında Irak'ın başkenti Bağdat'ta doğdu. Annesi İstanbul'da Şeyhülislam makamında çalışan İbrahim Efendi el-Haydarî'nin kızıdır. Babası Ekrem el-Haydari ise Irak ordusunda çeşitli görevlerde çalışan bir askerdi (Aziz, 2017, s. 20). Haydarî'nin ailesi aristokrat bir sınıfa mensuptu. Bu ailenin fertleri ilme, sanata, edebiyata büyük önem verirdi. Öyle ki büyük kardeşi Safa el-Haydarî, Irak'ın önemli şairlerindendir ve Bulend Haydarî'nin şiir kültürü üzerinde büyük bir etkisi vardır. Babasının mesleğinden dolayı şair, Irak'ın Süleymaniye, Erbil ve Kerkük gibi önemli şehirlerine yolculuklar yapmış ve bu yolculuklarda ülkesini tanıma fırsatı bulmuş, bilgi, deneyim ve kültürel olarak da kendini geliştirmiştir. 1940 yılında anne-babası boşanmış ve bu boşanmadan üç yıl sonra annesi, beş yıl sonra da babası hayatını kaybetmiştir. Anne-babası vefat edince Haydarî, dedesinde kalmaya başlamıştır. Dedesi ölünce de dönemin adalet bakanı olan dayısı Davut el-Haydarî'nin evine gitmiştir (Cuma, 2015, s.16). Anne babasının boşanması, 1943 yılında annesinin, 1945 yılında babasının vefatı ve akrabaları arasında yaptığı bu yolculuklar, onu ruhsal olarak yıpratmış ve hayatında sıkıntılı, üzüntülü günlerin başlangıcına sebep olmuştur.

Haydarî, ilkokul ve ortaokul eğitimini Irak'ın çeşitli okullarında 1933-1944 yılları arasında tamamlamıştır. Lise eğitimini tamamlamadan okulu bırakmıştır. Ancak kendini geliştirmeye istekli biri olduğu için bulunduğu şehirdeki halk kütüphanesine giderek geç saatlere kadar felsefe, psikoloji ve edebiyata dair kitaplar okumuştur. Hatta kütüphanenin güvenlik görevlisiyle dostluk kurmuş, kapılar kilitlendikten sonra bu görevli onun geç saatlere kadar burada kalıp çalışmalar yapmasına müsaade etmiştir (Aziz, 2017, s.21).

Haydarî, Irak'ta ikamet ettiği esnada arkadaşlarıyla birlikte "Kayıp Zaman Grubu" adında bir sanatçılar cemiyeti oluşturmuştur. Bu sanatçılar topluluğu kendilerine mütevazı bir kahvehane açıp sanatsal faaliyetlerini burada gerçekleştirmişlerdir. Bu kahvehaneye de "Vakvak Kahvehanesi" adını vermişlerdir (Merve, 2019). Bu sanatçılar topluluğu kahvehanede bir araya gelip yeni çıkan sanat ürünleri üzerine okumalar yaparak kültürel ve sanatsal faaliyetler icra ediyorlardı. Onlara batıdan roman, şiir ve diğer alanlardan eserler de ulaşıyordu. Bu vesileyle batıda zuhur eden edebi ve fikri akımlardan haberdar olabiliyorlardı. Öyle ki Haydarî de dâhil bu sanatçı grubu, batıda zuhur eden Varoluşçuluk akımından etkilenmiş ve bu akımın mensubu olduklarını ilan etmişlerdi (Cuma, 2015, s.17).

Haydarî, 1958'in 14 Temmuz inkılabından sonra Irak'taki en aktif ve yenilikçi edebiyatçılardan biriydi. Bu durum, onun 8 Şubat 1963 yılında yapılan darbe sürecinde hapse düşmesiyle son bulmuştu. Dört ay hapiste kaldıktan sonra çıkar çıkmaz Beyrut'a gitti (Hasan, 2017, s. 21) ve *el-Ulum* dergisinde editör olarak çalışmaya başladı. Musul şehrinde Ebu Temmam anısına yapılan bir kutlamaya resmi bir davetle katılarak Irak'a dönüş yaptı ve burada üç yıl kaldı. Tekrardan Beyrut'a gittiğinde halk ayaklanması patlak vermişti. Buna binaen Irak'a geri dönüp enformasyon bakanlığı bünyesinde *Afâku'l-Arabiyye* isimli dergide çalışmaya başladı.

Burada çalışırken ülkesindeki bazı toplumsal sıkıntılardan, hükûmetin halka karşı uyguladığı kötü muameleden ve siyasi fikirlerinden dolayı Irak'ı terk ederek on beş yıl kaldığı İngiltere'nin başkenti Londra'ya gitti (Abdulkerim, 2019). Burada çeşitli dergilerde editörlük yaparak çalışmaya başladı. Şair, 6 Ağustos 1996 yılında New York'ta hayatını kaybetti.

2. BULEND EL-HAYDARÎ'NİN ESERLERİ

İngiliz edebiyatçı ve Arap dünyasıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapan Desmond Stewart'ın “ *Onun şiirleri çağdaşlarının şiirlerinden farklıdır. Onlar, okuyan kişinin doğrudan fikirlerine nüfuz eder ve oraya köklerini salar, bir müddet sonra orada meyvelerini verir*”(el-Haydarî, 1992, s. 190) dediği Haydarî'nin şiirlerinin bulunduğu divanları şöyledir:

Hafkату 't-Tîn (“Çamurun Titreyişi”, 1946)

Eğânî'l-Medineti'l-Meyyite (“Ölü Şehrin Şarkıları”, 1951)

Ci'tum Ma'a'l-Fecr (“Şafakla Geldiniz”, 1961)

Haṭavât fî'l-Gurbe (“Gurbette Adımlar”, 1965)

Rihletu'l-Hurûfi's-Şufr (“Sarı Harflerin Yolculuğu”, 1968)

Eğânî'l-Hârisi'l-Mut'ab (“Yorgun Bekçinin Türküleri”, 1971)

Hivâr 'Abra'l-Eb'âdi's-Selâse (“Üç Boyutlu Diyalog”, 1972)

İla Beyrut Ma'a Tahiyâtî (“Beyrut'a Selamlarımla”, 1989)

Ebvâb İla'l-Beyti'd-Dayyik (“Dar Evin Kapılarına”, 1990)

Durûb fî'l-Menfâ (“Sürgündeki Yollar”, 1996)

Edebi Eleştiri:

Medahil İla's-Şi'ri'l-Irakıyyi'l-Hadis (“Modern Irak Şiirine Giriş”, 1987)

3. BULEND EL-HAYDARİ'NİN ŞİİRLERİ

Bülend el-Haydarî, kendi döneminin şairlerinden Abdulvehhab el-Beyatî², Bedr Şakir es-Seyyab³ ve Nazik el-Melâike⁴ ile birlikte modern Irak şirinde – ve modern Arap şiirinde - yenilikçi hareket başlatan öncü şairlerdendir (Ali, 2010, s. 17). Bu şairler topluluğu, geleneksel Arap şiir formundan sıyrılıp içeriği biçimden öncelikli hale getiren Arap şiirini anlam açısından güçlendiren “serbest şiir” anlayışını benimsemişlerdir (Er, 2012, s. 26). Benimsenen bu şiir anlayışında Haydarî, şiirlerinde iç monologlar ve psikolojik çatışmaları başarılı bir şekilde kullanmış, (Asfour, 1984, s. 127) kendi iç dünyasını yansıtmakla birlikte toplumsal sorunları işlemiş ve şiirin var olduğu toplumda belirleyici, kitleleri yönlendirici kimliğini güçlendirmiştir. Onun şiirleri Irak'taki siyasi ve edebi hayatın özelliklerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Aynı şekilde 20. yüzyılda meydana gelen kırılmaları ve Arapların yaşadıkları bunalımları, umutsuzlukları ortaya koymuştur.

Haydarî, ilk şiir deneyimine romantik şiirlerle başlamıştır. Bu türden şiirlerle edebi hayatına başlaması hâkim edebiyat ekollerinin bir neticesidir. Çünkü ilk divanını yayınladığı dönemde Apollos, Mehcer⁶ (Göç Edebiyatı) ve Divan⁷ ekolleri döneme hâkim şiir ekolleriydi. Bu ekollere mensup Arap şairleri, eserlerinde toplumun sıkıntılarında, siyasi bunalımlardan, insanın yaşadığı acılardan uzak romantik bir dünyayı tasvir etmişlerdir. Aynı şekilde Haydarî'nin romantik şiirlerle başlamasında dönemin romantik şairleri İlyas Ebu Şebeke (1903-1947), Ömer Ebu Rişe (1911-1990), Ali Mahmut Taha (1902-1949) gibi şairlerden etkilenmekle birlikte; ilk şiir divanını yayınladığında daha yaşının yirmi olması da etkilidir. Öyle ki; o, ruhunun derinliklerindeki canlılık ve zenginliği idrak edemeden ilk şiirlerinde romantizmden çıkamamış hatta bu şiir ekolüne sınımsız sarılmıştır (Sekkâf, 2009).

² 1926 yılında Bağdat'ta doğdu. Modern Arap şiirinde toplumcu gerçekçi akımın öncüsü olarak tanınır. İlk şiirleri romantizm yüklü olsa da genel itibarıyla toplumsal sorunları işledi. Komünizm yanlısı fikirlerinden dolayı ömrünün bir kısmını sürgünde geçirdi. 1999 yılında Şam'da öldü.

³ 1926 yılında Irak'ta doğdu. Şiirlerinde serbest nazımı başarıyla uygulayan ilk Arap şairlerdendir. Amerikalı şair T. S. Eliot'un şiirlerinin tesirinde kaldı. O, aynı zamanda *Temmuzi Şiir Hareketi*'nin öncüsü olarak kabul edilir. 1964 yılında Kuveyt'te öldü.

⁴ 1923 yılında Bağdat'ta doğdu. Modern Arap şiirinde serbest şiir hareketinin öncüsü olarak kabul görür. Şiirlerine hüznün, özlem gibi bireysel temalar ve romantizm hâkimdir. Haziran 2007'de Kahire'de öldü.

⁵ Apollo Grubu: 1930'lu yıllarda modern Arap şiirine egemen olan ve Kuzey Amerika'daki şairler topluluğundan etkilenerek romantik edebiyat anlayışı benimseyen yenilikçi bir şiir ekolüdür. Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892–1955), 'Alî Mahmûd Tâhâ (1901–1949) ve İbrâhîm Nâcî (1898–1953) en önemli temsilcileri arasındadır.

⁶ Mehcer Ekolü: Lübnan, Suriye, Ürdün gibi doğu Akdeniz ülkelerinden Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden edebiyatçıların oluşturduğu bir ekoldür. Bu ekole mensup şairler şiirlerinde vatan hasreti, insan sevgisi gibi temalar işlemişlerdir. Cubran Halil Cubran (ö. 1931), Mihail Nuayme (ö. 1988) ve Emin er-Reyhani (ö. 1940) en önemli temsilcileri arasındadır.

⁷ Divan Ekolü: Arap Edebiyatında yenilik düşüncesini savunan ve Neo-klasik şairlere karşı ortaya çıkan bir ekoldür. İbrahim Mâzinî (ö. 1949), Abbas Mahmud Akkâd (ö. 1964) ve Abdurrahman Şükri (ö. 1958) bu ekolün en önemli temsilcilerindendir.

Onun ilk divanını yayınladığı dönemde çağdaşı olan el-Beyati, es-Seyyab, el-Melaike gibi şairlerin ilk divanlarına da romantizm hâkimdi. Onlarda Haydarî gibi romantik şiirlerle başlayıp daha sonrasında farklı şiir ekollerine yakın hareket etmişlerdir. Zaten Haydarî de dâhil isimlerini zikrettiğimiz Irak şiirinin bu önemli dört büyük şairin ilk divanları hemen hemen aynı dönemde yayınlanmıştır.

İkinci dünya savaşından sonraki yıllarda romantizm yüklü şiirler, toplumun yaşadığı duygulara, acılara hitap etmez oldu ve ergen şiiri olarak kabul gördü. Ancak her ne kadar ikinci dünya savaşı ve akabinde Arapların yaşadıkları sosyal, siyasi ve ekonomik şartlar romantizmi ötelemiş olsa da Haydari, romantizmin o son günlerine şahitlik etmişti. Edebi hayatının ilerleyen zamanlarda farklı ekollerin izlerini yansıtırsa da ilk şiirlerinde aşk, özlem, hüznün, acı gibi romantizme dâhil bireysel temaları işlemişti. O, ilk şiir koleksiyonu *Haşkatu't-Tîn* (Çamurun Titreyişi)'deki şu şiirinde geçmişteki güzel günlerine, hatıralarına olan özlemini şöyle dile getiriyor:

صدى خريف

قلْبٌ تَوَكَّأَ عَلَى عُرْكَازَةِ الذِّكْرِ
و راح يبحث في أنقاض
ما مرَّ
عن صورةٍ أهملت في قَبْوِ أَيْامِي
يا قلبُ...
دَعَاكَ مِنَ الْمَاضِي
وَأَشْلَانَهُ
كَفُّ السِّنِينَ أَبَادَتِ كُلَّ لِأَلَانِهِ
و لَنْ تَرَى
غَيْرَ أَشْبَاحِي وَ أَوْهَامِي

Sonbahar Yankısı

Yaslandı kalp anıların bastonuna

Başladı aramaya geçmiş kalıntılarda

Günlerimin mahzenindeki terkedilen o resmi

Ey kalp!

Bırak maziye ve onun parçalarını

Yok etti seneler onun bütün parlaklığını

Artık bulamayacaksın orda

Hayallerim ve düşlerimden gayrısını (el-Haydarî, 1992, s. 31).

Varoluşçuluk ve sürrealizm gibi Batı'da zuhur eden edebi ve felsefi akımlar neticesinde Haydarî, şiir deneyimi yolunda ileriye dönük adımlar atmaya başlamıştır. Özellikle de 1951 yılında yayınladığı *Eğâni'l-Medineti'l-Meyyite* (Ölü Şehrin Şarkıları) adlı şiir koleksiyonunda onun bu adımlarını görmemiz mümkündür (Sekkâf, 2009). Artık şiirlerinde romantik unsurlardan ziyade varoluşçu fikirlerini yansıtan endişe, yok olma, ölüm, hiçlik, bunaltı ve hayal gibi temalar işlemeye başlamıştır. Şair bu şiirlerinde yabancılaşma hissine, kaybetme duygusuna, yalnızlık ve uzlete sığınmıştır (Cuma, 2015, s.24). Bu şiirlerinde yaşadığı aile ortamından, toplumdan, insanlardan kaçışı karamsar bir ruh haliyle dile getirmiştir. Kısacası büyüdüğü çevrede yabancılaşma hissi yaşamıştır.

Haydari'nin şiirlerindeki toplumdan, insandan, yaşadığı gerçek hayattan uzaklaşması ve yabancılaşması şöyle de açıklanabilir. Onun zamanında mevcut siyasi müesseseler, umumi ve şahsi hürriyetlere el koymuş, halkı fakirleştirmişti. Katı geleneklerin ve tutucu güçlerin egemenliği toplumsal durumu içinden çıkılmaz bir hale sokmuştu. Bütün bunlar, şairin etkin ve hâkim müesseselere, güçlere karşı özgürlük ve yenilik savaşına girmesine neden oldu. Ancak şair, eşit şartlarda gerçekleşmeyen bu savaşta mağlup oldu. Bu mağlubiyet trajedisinin ve boşuna verdiği mücadelenin farkında olduktan sonra kendisini acımasız bir çevrede yabancı biri olarak buldu (el-'Atvani, 2019). Öyle ki şair, bazen toplumsal devrimcilik odağına dâhil olan, bireysel isyancılık mizacı edinen tavırlar takınmaya başladığı gibi bazen de gerçeklikten kaçan, insanlardan ve toplumdan uzaklaşan yalnızlık, ölüm gibi duyguları yansıtan ruhsal yapıya sığındı.

Yabancılaşma duygusu yaşadığı çağın bir neticesi olduğu gibi Haydari'nin büyüdüğü ev ortamı da bu hisse kapılmasına etki etmiştir. O, bu duygunun onda var olmasını şu ifadelerle anlatır: “*Büyüdüğüm ev ortamı bana bu ruhsal yapıyı (yabancılaşma duygusunu) sundu. Annem büyük kardeşim Safa'ya, babamsa küçük kız kardeşime ilgi gösteriyordu. Bütün bunlar bu ev ortamında kendimi yok olmuş bir şahsiyet olarak hissetmeme sebep oldu*” (Cafer, 1999, s. 14). Şairin çocukken hissettiği bu ezilmişlik duygusu, yaşadığı topluma karşı ruhunda yabancılaşma hissinin filizlenmesine sebep olmuştur. Onun ruhunda yabancılaşma ve yalnızlık gibi duyguların var olmasında anne-babasının boşanmasının da etkisi büyüktür. Parçalanmış bu aile ortamında anne-baba şefkatinden uzak, ruhsal dünyasında yalnız bir kişi olarak büyümüştür. Hatta yalnızlığını anlattığı şiirinin ilk beyitleri şöyledir:

وحدتي

هكذا أنت نموت

عشبة صفراء في ضفة موتى

Yalnızlığım

İşte böyle büyüdün

Ölümümün kıyısında solmuş bir bitki gibi (el-Haydarî, 1992, s. 219).

Bu dizelerde de görüldüğü gibi şair, şiirlerinde sürekli yalnızlık temini işlemiştir. O, modern dünyada insan nüfusunun sürekli arttığı büyük şehirlerde bireyin yalnız olduğunu ve yalnızlığını yok edecek herhangi bir şeyin olmadığını anlatmıştır. Yer yer bu yalnızlıktan kurtuluşu ölümden aramıştır. Şair, şefkatinden yoksun büyüdüğü annesine hitaben yazdığı ve içinde bulunduğu yalnızlığını dile getirdiği *‘İşrûn Elf Kâtîl* (Yirmi Bin Ölü) adlı şiirlerindeki bazı bölümler şöyledir:

عشرون ألف قتيل..

أماه
يا أمي
هنا... بلا حبي ولا بسمتي
أغور في الطين
أغور في الجرح
أغور لا أنت معي
أغور لا شمس معي
ولا الهوى العالق في صبحي
و سوف تنسيني
رغم السنا المطفاً في غرفتي
رغم الغد الفراغ يا أمي

Yirmi Bin Ölü...

Anneciğim!

Ey anneciğim!

Buradayım... Aşksız ve mutsuz

Çamura battıyorum

Battıyorum acıya

Battıyorum, sen yoksun yanımda

Güneş yok

Sabahımda kalan aşk yok

Unutacaksın beni, odamdaki sönmüş ışığa rağmen

Anlamsız yarına rağmen anneciğim, unutacaksın beni! (el-Haydarî, 1992, s. 297)

Haydarî, içine düştüğü bunaltı, yabancılık ve yalnızlıktan kurtuluşu yukarıda da zikrettiğimiz gibi ölümden aramıştır. O, umutların gerçekleşmediği bir dönemde yaşadığı için ölümü bir son değil de bir kurtuluş olarak görmüştür. Sadece kendi kurtuluşu ya da yaşadığı toplumun kurtuluşunu ölümden aramamıştır. Ona göre ölüm, savaşlarla, yıkıntılarla dolu yaşadığı bu acımasız yüzyılın kurtuluş adresidir. O, şiirlerinde karamsar bir psikoloji yansıttığı için bunu da ölüm temiyiyle genelde yoğunmuştur. Ölümü kurtuluş olarak gördüğü bazı beyitleri şöyledir:

العواصف السود

يا موجة الموت
ضجّي
واكسحي زمني
وما تحمل من طيش
من نزق
إن الصباح الذي قد كنت آمله
ولّى ... وجاء... و لم أبصر سوى الغسق

Kara Fırtınalar

Ey ölümün dalgası!

Haykır ve temizle asrımı

Taşkınlıktan ve başıboşluktan

Umutla beklediğim sabah

Gitti... Geldi... Ancak gördüğüm tek şey alacakaranlık oldu (el-Haydarî, 1992, s. 135).

Haydari'nin gençlik yıllarının geçtiği ve peş peşe divanlarını yayınladığı dönem, hem kendi ülkesinde hem de bütün dünyada insani değerleri yok eden sosyal ve kültürel çöküntülere sebep olan acımasız bir dönemdi. Çünkü dünya, II. Dünya savaşının bunalımını ve çöküntüsünü yaşamıştı. Araplar ise bu dünya savaşının yanı sıra Filistin trajedisini ve gerçekleşmeyen bağımsızlık girişimlerini tecrübe etmişti. Bütün bunlar Haydarî'nin topluma karşı, yaşadığı yüzyıla karşı bir sorumluluk göstergesi olarak şiirlerine yansımıştır. O, bu şiirlerinde yaşadığı yüzyıl karşısında tükenen insani değerleri; sevinç, mutluluk, üzüntü gibi yok olan duyguları dile getirmiştir. Şair, "Onlar ve Ben" (*Hum ve Ene*) adlı şiirinde gülmek ve ağlamak gibi duyguları bilmediğini, yüzyılın ve bu yüzyılda yaşayan insanın çıldırması olduğunu şu dizeleriyle dile getirir:

أنا لا أعرف أن أضحك أو أبكي

إنسان مجنون

في قرن مجنون

يبحث في الوردية عن حقد الشوك

أنا لا أسأل لم تيبس أغصان الزيتون

ولذلك لا أعرف أن أضحك

لا أعرف أن أبكي

Bilmiyorum gülmeyi ya da ağlamayı

Delirmiş bir insan

Delirmiş bir yüzyılda

Gülde arıyor dikenin nefretini

Sormuyorum zeytin ağacının dallarının neden kurduğunu

Bundan dolayı bilmiyorum gülmeyi

Bilmiyorum ağlamayı (el-Haydarî, 1992, s. 560).

Haydarî her ne kadar romantizm ve varoluşçu akımlarına mensup şiiirler yazmış olsa da o, modern Arap şiiirinin önde gelen toplumcu gerçekçi şiiirleri arasında da yerini almıştır. Özeldde Irak halkının genelde ise bütün Arap dünyasının yaşadığı toplumsal sorunları dile getirmeye çalışmıştır. Şiiirlerinde mevcut siyasi rejimlerin halklara yaptığı haksızlık, adaletsizlik, insanların yaşadığı yoksulluk, büyük şehirlerin acımasızlığı gibi toplumsal temalar ağırlıklı olarak görülmeye başlamıştır. Onun toplumcu gerçekçi eğiliminde hem yaşadığı çevrenin hem de döneminin şiiirlerinin büyük bir etkisi vardır. Öyle ki onun döneminde şiiirlerin birçoğu toplumcu gerçekçi akımından etkilenmişti. Çünkü 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla Filistin trajedisinin zuhur etmesi, bağımsızlık umutlarının boşa çıkması, birçok Arap ülkesinde baş gösteren halk ayaklanmaları vb. sosyal ve siyasi faktörler, romantizm ve sembolizm gibi edebi akımları öteleyip toplumcu gerçekçiliğin yayılmasına zemin hazırlamıştı. Böyle bir ortamda toplumcu gerçekçilik bayrağını elinde tutan şiiirlerden olan Haydarî'nin şiiirleri, ülkesindeki ve Arap dünyasındaki toplumsal vicdanın adeta güçlü bir sesi olmuştu.

Haydarî'nin yaşadığı dönemde dünya yukarıda zikrettiğimiz gibiyken Irak ise dünyadan farksız bir şekilde ülke olarak siyasi, sosyal, ekonomik sıkıntılar içindeydi. Sürekli darbe ve inkılapların olması, devlet kurumlarında yolsuzluk ve adaletsizliğin baş göstermesi, halkın içinde bulunduğu fakirlik, büyük şehirlerin acımasızlığı gibi durumlar şiiirin kendince bir savaşın içine girmesine neden olmuştur. O bu savaşta toplumun muzdarib olduğu sorunları dile getirmeye çalışmış ve ülkesinin kendi insanına nasıl acımasız olduğunu dile getirmiştir. Örneğin, onun “el-Hudûdu'l-Mesrûk” (*Çalınmış Sınırlar*) adlı şiiirinin giriş bölümünde vatani Irak'a yönelik söylediği ve her satırında içindeki öfkeyi dile getirdiği bölüm şöyledir:

الحدود المسروقة

وطني يا وطن الجلادين
يا ليل عراق مسكين
يا أنت العالق كالغصّة
في حنجرتي
كالدمعة في عيني
يا أنت القاتل و المقتول
و أنت الجرح وأنت السكين

Çalınmış Sınırlar

Vatanım, ey cellatların vatani!

Irak'ın zavallı gecesi!

Ey gözlerime yaş

Boğazıma lokma gibi saplanmış sen!

Sen, katil ve maktul olan

Yara ve bıçak olan (el-Haydarî, 1992, s. 693).

Haydarî'nin şiirleri, yaşadığı dönemde insanların özellikle kendisi ve birçok çağdaşının yaşadığı sürgün konusunu da işlemiştir. Ülkesindeki askeri darbeler, inkılaplar onun sanatsal aktivitelerini sekteye uğrattığı gibi sürgün yaşamasına da sebep olmuştur. 1963 yılındaki askeri darbeden sonra Beyrut'ta daha sonrasında Londra'ya gitmiştir. Londra'da on beş yıl kalmıştır. Burada “*Funûn Arabiyye*” dergisinde editörlük yapmış, ilerleyen zamanlarda sürgündeki muhalif Irak siyasi hareketine dâhil olmuş ve ülkesine yönelik şiirler yazmaya başlamıştır. Hatta ömrünün son yıllarında sürgün konusu, şiirlerinde ve ruhunda daha çok kendini göstermeye başlamıştır. Öyle ki şairin *Durûb fi'l-Menfâ* (“Sürgündeki Yollar”, 1996) adlı divanı ölümünden birkaç hafta önce yayınlanmıştır. O, sürgünü kendi ifadeleriyle şöyle anlatır: “*Ruhum, siyasi ve politik bir varlığın idrakinde olduğundan beri sürgün hep içimdeydi. Bu anlamda uzaklaşmada hep içimde vardı. Geçmiş kurallara bağlı ailemden uzaklaştım. Bu da benim bir gün Bağdat sokaklarında başıboş dolaşmak için ailemin evinden kaçmama neden oldu. Arkadaşım Hüseyin Merdan'la birlikte kaldırımlarda uyudum.*” (Kenâne, 2012, s.98).

Bir toplumsal gerçekçi olarak Haydarî'nin şiirlerinde en çok işlenen temalardan biri şüphesiz ki “şehir” temasıdır. Bu şehirler genellikle ömrünün belli dönemlerinde yaşadığı Bağdat ve Beyrut olmasına rağmen birçok şiirinde bu şehirler isimlidir ve dolayısıyla bütün Arap kentlerini sembolize eder. O, kenti “insan öğüten bir değirmen” olarak niteler (Er, 2012, s. 31). Şiirlerinde bu kentlerin içine düştüğü siyasi bunalımları, kendisine göç eden insanlara karşı acımasızlığını, caddelerin, sokakların ölüm ve zorbalıkla kaplı olduğunu dile getirirken sosyal ve siyasi durumlarını bütün gerçekliğiyle yansıtır. Özellikle de şairin *İla Beyrut ma'a Tahiyyatî* (Beyrut'a Selamlarımla) adlı şiir koleksiyonunda bunu açıkça görmekteyiz. Beyrut'a yazdığı bir şiiri şöyledir:

عُفْرَانِكَ ... بَيْرُوت

في تلك اللية

كانت بيروت بلا قلب

اختنقت كل شوارعها بالعممة والنقمة و الرعب

كانت بيروت امرأة عرى تتمرأى

في عين ذئب

و كانت أبعد من مد ذراعِيّ
 و أفسى من ذنبي
 في تلك الليلة كانت بيروت
 تولد في تابوت
 عُفْرانك بيروت
 فنحن بنيك الفقراء و من لم تمسس شفتانا عطياك
 ولا خير أراضيك
 ومن لم نتبلغ فيك
 بغير جلود أيادينا المعروقة كالجوع
 المصفرة كالداء
 ها نحن نموت
 ومنا خضرة كفيك ومد يدك غلالا
 ومنابع ماء
 عُفْرانك بيروت
 فنحن بنيك الفقراء، نموت من العطش المر
 زمن زرقاء عينيك تغور بعيدا ولتروي ألفى بحر
 ها نحن نموت
 والطاغي
 والباغي
 والناهش لحم بنيك، المالى دربك بالنار وبالعار
 باللهب
 قدمت لهم رأسك في صحن من ذهب
 عُفْرانك بيروت
 يا موتا أكبر من تابوت
 أكبر من ان يُدفن أو يعفن تحت صليب
 من خشب
 يا موتا لا يعرف كيف يموت
 لن يعرف كيف يموت

Bağışla... Beyrut

O gece

Kalpsizdi Beyrut

Her sokağı karanlık, öfke ve korkuya kesilmişti

Çıplak bir kadındı Beyrut, kendisine bakan

Bir kurdun gözlerinde

Kollarımdan daha uzak

Günahlarımdan daha acımasızdı

O gece Beyrut

Tabutta doğuyordu

Bağışla bizi Beyrut

Biz senin fakir çocuklarınız ve dokunmadı dudaklarımız ihsanlarına

Ve güzellik yok artık topraklarında

Bağışla Beyrut

Fakir çocuklarınız biz ve dokunmadı ihsanlarına dudaklarımız

Topraklarında hayır yok

Kanaat ettik sende;

Derileri açlıktan kuruyan

Hastalıktan sararan ellerimize

İşte ölüyoruz

Yeşilliklerinden, bereketinden ve su kaynaklarından uzak

Bağışla Beyrut

Fakir çocuklarımız biz ve ölüyoruz acı susuzluktan

Binlerce denizden su getirmek için derine dalan mavi gözlerinden

İşte ölüyoruz

Zorba, Zalim

Çocuklarının etini ısırın, yolları utanç, alev ve ateşle dolu olan

Senin başın onlara altın bir tepside sunuldu.

Bağışla Beyrut

Ey tabuttan yüce ölüm

Gömülmekten ya da tahtadan bir haç altında çürümekten yüce olan

Ey nasıl öleceğini bilmeyen ölüm

Nasıl öleceğini bilmeyeceksin (el-Haydarî, 1992, s. 617).

Haydarî'nin şiirinin en belirgin özelliklerinden biri de şairin dünya kültürüne ait gerçek veya gerçek üstü şahsiyetlere, yaşanmış tarihi ve dini olaylara göndermeler yaparak şiirinin gücüne güç katması, bu göndermeler vasıtasıyla modern insanın içine düştüğü bunaltıyı, sosyal ve kültürel çöküntüyü, yitip giden insani değerleri, sömürülen haklar karşısında verdiği mücadeleyi anlatmasıdır. Örneğin, o, Yunan mitolojisine ait ve bir kayayı sonsuza kadar bir dağın tepesine taşımakla cezalandırılmış Sisifos karakterine gönderme yaptığı “*Tahun*” adlı şiirinin arka planında, modern insanın bitmek tükenmek bilmeyen acılarını, faydasız mücadelesini yansıtırken; hüznün şairi Ebu'l-Ala el-Maarri'ye yaptığı göndermede ise hayata karşı kötümserliğini, karamsarlığını yansıtmıştır.

Şiirlerinde yaptığı göndermeler ve zikrettiği kültürel şahsiyetler onun ne derece dünya kültürüne hâkim olduğunu göstermenin yanı sıra bu unsurların arka planında vermek istediği derin mesajları da göstermektedir. Zikrettiği, göndermeler yaptığı tarihi, edebi, efsanevi, tasavvufî, dini, siyasi şahsiyetlerden bazıları şöyledir: Hallac-ı Mansur, Ebu Nuvas, el-Maarri, Mesih, Sisipos, Semiramis, Sinbad... O, modern çağa ait şahsiyetlere de göndermeler yapmıştır. Onlar arasında Nelson Mandela ve Che Guevara gibi isimler vardır.

4. BULEND EL-HAYDARİ'NİN ŞİİR KÜLTÜRÜ

Bülend el-Haydarî, küçük yaştan itibaren şiir yazma yeteneğine sahipti. Onun bu yeteneğinin gelişmesinde ailesinin büyük bir katkısı vardır. Özellikle de kendisinden beş yaş büyük kardeşi ve modern Irak edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Safa el-Haydarî, onun şiir yazma yeteneğinde önemli rol oynamıştır (Cuma, 2015, s. 20). Aynı şekilde Haydarî modern Arap şairlerden, döneminin hâkim kültürel ve düşünce ekollerinden de etkilenmiştir. Kendisi bu durumu şöyle aktarır;

Biz, Mehdi el-Cevâhirî, İlyas Ebî Şebeke, Ömer Ebû Rîşe, Mahmud Hasan İsmail, Ali Mahmud Taha gibi şairlerin deneyimlerine yakın yetiştik. Aynı şekilde göç edebiyatı şairlerinden İliyya Ebu Mâdî ve Nesim Arîda'nın tecrübelerinden de faydalandık. Biz aynı anda buluşup ayrılmaya çalışıyorduk çünkü zaman bir dönemeçte geçiyordu ve bu dönemeç bizleri aynı anda bir araya topluyor ve aynı anda savuruyordu (Abdülkerim, 2018).

Edebiyat eleştirmenleri; Haydarî'nin bazı kasidelerinin Ömer Ebû Rîşe ve İliyya Ebu Mâdî'nin üslubunu açıkça yansıttığı üzerine hem fikirdirler. Hatta onun Mevtu Şair (Şairin Ölümü) adlı şiiri, Ebu Rîşe'nin Maşra' u Fennân (Sanatçının ölümü) ve Ebu Mâdî'nin el-Mesâ' (Akşam) adlı şiirlerinden izler taşımaktadır (Abdülkerim, 2018). Haydarî, modern şairlerin yanı sıra Ebû Nuvas (ö. 813), Ebu Temmâm (ö. 846), el-Mütenebbî (ö. 965) ve Ebû'l-Alâ el-Maarri (ö. 1057) gibi Abbasi dönemi şairlerini okumuş ve onlardan da yararlanmıştı.

Onun *İntifâdatu Ke's* (Kadeh Kaldırma) adlı şiiri, Ebu Nuvas'ın şiirlerinden etkilendiğini açıkça göstermektedir. Şiirinde Ebu Nuvas'a atıfla başlayarak onun gibi kadeh, şarap ve kadından bahsetmiştir (Cuma, 2015, s. 21).

انْتِفَاذَةُ كَأْسٍ

يَا أَبَا نُوَّاسٍ
 قُمْ
 حَيِّ الدُّجَى
 حَانَةَ الْأَرْوَاحِ واجْمَعِ شَمْلَنَا
 إِنَّ تَكُّ الْأَيَّامِ حَالَتْ دُونَنَا
 فَهِيَ لَمَّا تَغْتَسِلُ فِي
 كَأْسِنَا
 شَفَةُ الْكَأْسِ الَّتِي صَاحَبْتَهَا
 لَمْ تَزَلْ
 تَصْرُخُ
 فِي أَيَّامِنَا
 كُلَّمَا رَنَّتْ عَلَيْهَا فُئْبَلَةٌ
 خَلَّتْهَا
 تُرْوِي لَيْلِيكَ لَنَا

Kadeh Kaldırma

Ey Ebu Nuvas!

Kalk, selam ver karanlığa

Ruhlar âlemine ve yeniden topla hepimizi

Eğer ki geçip gitmişse günler bizsiz

Henüz yıkanmamıştır kadehimizde

Sevgilinin kadehinin dudağı (kenarı)

Hala haykırıyor günlerimizde

Sevgilinin busesi o kadehe her değdiğinde

Bize senin gecelerini anlatıyor (el-Haydarî, 1992, s. 105).

Haydarî, şiirlerinde modern ve klasik dönem Arap şairlerden etkilendiği gibi batılı şairlerden özellikle de varoluşçu akıma mensup olanlardan çokça etkilenmiştir. Bu batılı şairlerden en çokta Amerikalı şair T. S. Eliot'un şiirlerinden etkilenmiş, kendi kuşağının şairlerinin birçoğu gibi Eliot'un The Waste Land (Çorak Ülke) adlı şiiri onun şiir kültüründe büyük etki yaratmıştır. Özgürlükçü, yenilikçi, maddi âleme karşı başkaldırı fikirlerinde Eliot'un etkisi vardır. Aynı şekilde şairin şu beyitlerindeki kent anlayışı Eliot'un The Waste Land (Çorak Ülke) adlı şiirindeki kent anlayışına yakındır (Cuma, 2015, s. 23)

الخطوة الضائعة

ماذا سأفعل في المدينة..؟
سألتني
ماذا ستفعل في المدينة..؟!
ستضيع خطوتك الغبية في شوارعها
الكبيرة
ولسوف تسحقك الازقات الضريرة
ولسوف
ينمو الليل في أعماقك الصماء املا حزينة
ماذا ستفعل في ال...
بلا صديق
لا..
ليست في تلك المدينة من صديق

Kayıp Adım

“Ne yapacağım şehirde?
Sevgilim sordu bana:
“Ne yapacaksın şehirde?”
Yok olacak aptalca adımların büyük caddelerinde
Öğütecek kör sokaklar seni
Ve büyüyecek gece hüzünlü umutlar olarak
Kalbinin sağır derinliklerinde
Ne yapacaksın şehirde
Dostsuz
Hayır, ... Yoktur şehirde hiçbir dost (el-Haydarî, 1992, s. 275).

5. BULEND EL-HAYDARÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ÜSLUP-DİL

Haydarî, şiirlerini geleneksel Arap şiir formuyla (Aruz Ölçüsü) yazmamıştır. Serbest şiir anlayışını benimseyerek tek bir armoni üzerine kurulu olan klasik Arap şiirinin ses uyumundan sıyrılmış ve her beyitte tefile sayılarıyla oynayarak şairlik yeteneği her nasıl isterse bu tefileleri öyle dağıtmıştır. el-Beyatî'nin dediği gibi; o, kullandığı yeni tarzlarla müstesna bir şairdir. Çok az Iraklı şair onun tarzıyla yazabilmiştir (el-Haydarî, 1992, s. 189). Ölçüsüz yazmasına rağmen şiirlerinde ahenge önem vermiş ve bazı beyitlerini kafiye düzeniyle sonlandırmıştır. O, vermek istediği mesajı oldukça rahat ve basit ifadelerle okuyucuya ulaştırmış ve şiirlerine canlılık katmıştır. Öyle ki şairin bazı beyitlerinde kafiye düzenine gitmesi, şiirlerindeki anlamlarla birlikte canlılığın ön plana çıkmasına önem verdiğini de göstermektedir. Ayrıca Haydarî'nin bunaltı, yalnızlık, karamsarlık, hüznün, hiçlik ve ölüm gibi duyguların hâkim olduğu şiirlerinde olumsuz üslup sergilediğini de görmekteyiz.

Kendi dönemindeki birçok şairin üslubunda olduğu gibi Haydarî de şiirlerinde tekrarlara oldukça yer vermiştir. Bu tekrarları bazen peşi sıra gelen benzer sözcüklerle yaparken bazen de beyitlerle yapmıştır. Şair, bu kadar tekrara yer vermesiyle şiirlerine ses yönünden ahenk katmış, vermek istediği duygu ve düşüncenin pekiştirilerek vurgulanmasını sağlamış, aynı beyitleri kasidenin başında, ortasında ve sonunda tekrar etmesiyle kasidenin bütün beyitleri arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır. Aynı şekilde o, şiirlerinde mübalağalı anlatımlardan ve suni duygulardan uzak okuyucunun derinliklerine işleyen bir üslup takınmıştır. Cebra İbrahim Cebra onun bu üslubu için şu ifadeleri kullanır: *“Bülend Haydarî'nin şiirleri derinlikleri olan resimler gibidir. Bu derinliklerde gölgeler ve ışıklar; uzaklık ve yakınlık bir aradadır. Bütün bunlar (şiirdeki) konunun birliğini, gücünü ve güzel görünmesini hedefler”* (el-Haydarî, 1992, s. 191).

Haydarî'nin şiirlerinde kullandığı dil yazım Arapçasının güzel bir şiirsel yorumudur. O, sözlük köşelerinde kalmış kelimelerden uzak, bilindik kelimelerle şiirlerini nazmetmiştir. Onun bu türden kelimeler seçerek şiir yazması belirli düşünceleri aşılmasına da yardımcı olmuştur. Aynı şekilde Haydarî'nin toplumsal bir sorunu, düşünceyi, duyguyu aşıl原因an yahut ima eden bir dil kullandığını da görmekteyiz.

Örneğin şair şu şiirinde basit ifadelerle derin anlamlar, düşünceler ima eden bir dil kullanmış ve şairin fildişi kulesine çekilemeyeceğini, asrına ve topluma karşı sorumluluk taşıdığını şöyle anlatmıştır:

أغاني الحارس المتعب

أعرف كم أنت حزين أيها الحارس
أعرف كم أنت متعب أيها الحارس
وأن الفجر الذي تنتظر ما زال
بعيدا ... ولكن،
حذار من ان تنام، فالشوارع
المضاءة بآلاف المصابيح ما زالت
ملاى بالجريمة والزيغ والخداع
وعليك أن ترصد كل شيء بكثير
من الحذار
لك أن تغنى اغانيك الحزينة
طوال الليل ... ولكن،
إياك أن تنسى أنك مسئول
عن كل هذا العصر، وربما سيطلب
منك النجدة.

Yorgun Bekçinin Türküleri

Biliyorum ne kadar üzgün olduğunu, ey bekçi!
Biliyorum ne kadar yorgun olduğunu
Beklediğin sabah hala gelmedi,
Lakin uyumaktan sakın!
Binlerce ışıkla aydınlatılmış sokaklar
Suç, sahtekârlık ve ihanetle dolu
Ve sen her şeyi büyük bir dikkatle gözlemelisin
Söyleyebilirsin bütün gece hüzünlü şarkılarını
Lakin sakın unutma, bütün bu asrın sorumlusu olduğunu
Belki de senden medet umacak bu asır.

SONUÇ

Bulend el-Haydarî, modern Arap şiirinde gerek biçim açısından gerekse içerik açısından şiirde modernleşme başlatan, şiirin toplumsal düzendeki belirleyici ve yönlendirici kimliğini güçlendiren bir şairdir. Onun şiirleri bunaltı, ölüm, hiçlik, yabancılaşma gibi kendi dünyasına ait duygular yansıttığı gibi son yarım yüzyılda Arap dünyasının içine düştüğü sıkıntıları da yansıtmıştır. Özellikle de Bağdat ve Beyrut başta olmak üzere bütün Arap şehirlerinin acımasızlığını Arap dünyasının en önemli sorunuymuşçasına işlemiştir. Onun şiirleri, insan ruhunun derinliklerine işleyen basit lafızların arkasından derin manalar taşıyan ve zıt duyguları aynı dizelerde okuyucuya hissettiren bir güce sahiptir. En önemlisi de şairin yaşadığı yüzyılı özümseyip bütün gerçekliğiyle okuyucuya sunmasıdır.

O, şiirlerinde ahenge önem vermiş ve tekrarlara sıkça başvurmuştur. Özellikle de kasidelerinde vermek istediği mesajın yahut duygunun adeta bir özeti olan beyitleri tekrara gitmesi bu duygu ve mesajı okuyucuya aşılama çabasının göstergesidir. Siyasi bir şahsiyet olmasına ve var olan despot düzene karşı başkaldıran bir yapıya sahip olmasına rağmen; şiirlerinde bu şekilde bir üsluptan uzak sakin ve dingin bir üslup takınmıştır.

Şiirlerinde sade ve basit bir dil kullanan şair, çağdaşları olan el-Beyâtî, es-Seyyâb, el-Melâike kadar tanınmış olmasa da modern Arap şiirinin şairlerindedir. O, Irak şiirinde iz bırakan ve kendine has tarzıyla okuyucuların derinliklerine nüfuz eden müstesna şairlerindedir.

KAYNAKÇA

- Abdülkerim, N. (2018, Ağustos 31). eş-Şâ'iru'l-İnsân Bulend el-Haydarî. 05 Kasım 2019 tarihinde <https://www.alnaked-aliraqi.net/article/55908.php> adresinden erişildi.
- Ali, İ. C. (2010). *Musteviyâtu'l-Uslubiyye fî Şi'r Bulend el-Haydari*. Mısır: Dâru'l-İlm ve'l-İman li'n-Neşr ve't-tevzî.
- Asfour, J. M. (1984). *An Anthology Of Modern Arabic Poetry (1945-1987)*. Byy.
- Aziz, İ. (2017). *Uslûb fî Şi'r Bulend el-Haydarî "Dirâse Tahlil'n-Nakdi'l-Cedîde"*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mevlana Malik İbrahim İslam Devlet Üniversitesi, Endonezya.
- Cafer, M. (1999). *el-İğtirab fî Şi'r-İrakiyyi'l-Muasır*. Dimaşk: İttihadu'l-Kitabi'l-Arab.
- Cuma, A. C. (2015). *el-Binâ'u'd-Dirâmî fî Şi'r Bulend el-Haydarî*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ezher Üniversitesi, Gazze.
- el-'Atvani, K. S. (Yty). et-Temerrud fî Şi'ri'l-İğtirab İnde Bulend Haydari. 14 Kasım 2019 tarihinde <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=46786> adresinden erişildi.
- el-Haydarî, B. (1992). *el-E'mâlu'l-Kâmile li Şi'r-Şâ'ir Bulend el-Haydarî*. Kahire: Dâru's-Sa'âdi's-Sabâh.
- Er, R. (2012). *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Hasan, B. O. (2017). *Modernizimin Öncülerinin Şiirlerinde Somut Tasvir*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bingöl Üniversitesi SBE, Bingöl.

- Kenâne, A. N. (2012). *el-Menfa'u's-Şi'ru'l-İrâkî: Antûluciyâ Tarihiyye li's-Şu'arâi'l-İrâkiyîn fî'l-Menfâ*. Beyrut: Dâru'r-Rihâbi'l-Hadîse.
- Merve, K. (2014 Ağustos 12) Irak: Şu'arâ' ve Fennânûn. 1 Aralık 2019 tarihinde <https://www.almodon.com/opinion/5ddd0b36-b838-4f7d-8a91-a02a10b23228> adresinden erişildi.
- Sekkâf, M. (2009 Haziran 28). Şa'iriyetu Bulend Haydari “el-Vaktu'l-Ḍâ'i”.9 Kasım 2019 tarihinde <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=176425&r=0> adresinden erişildi.